

برای تصحیح شاهنامه از شاهنامه یاری گرفتم

گفت وگو با مصطفی جیحونی*

کهنه را تبدیل به کلمه های آشنا می کنند، نسخه های تازه شاهنامه دچار دگرگونی می شوند. علاوه بر این برخی از کاتبان هم، فکر کرده اند که فردوسی در مواردی کم گفته و با سلیقه خود داستان ها را ادامه داده یا تکمیل کرده اند. «

جیحونی ادامه داد: «بنابر این هدف از تصحیح شاهنامه این بود که حتی الامکان به گفته و یا نظر صاحب اثر برسیم یا به آن نزدیک شویم. «

وی نسخه شاهنامه موجود در فلورانس (۶۱۴ هجری)، نسخه لندن (۶۷۵ هجری)، نسخه قاهره (۷۴۱ هجری) و نسخه موزه «طوپقاپو سرای» استانبول (۷۳۱ هجری) را از نسخه های معتبری دانست که از آنها در پژوهش استفاده شده و گفت: «یک روش تصحیح نسخه های قدیمی این است که یکی از نسخه های قدیمی را اساس کار قرار می دهیم و غلطهای این نسخه را به یاری نسخه های دیگر اصلاح می کنیم و عموماً ضبط نسخه های دیگر در حاشیه نوشته می شود. این روشی است که در چاپ های انتقادی شاهنامه با تقریب به کار برده شده است. «

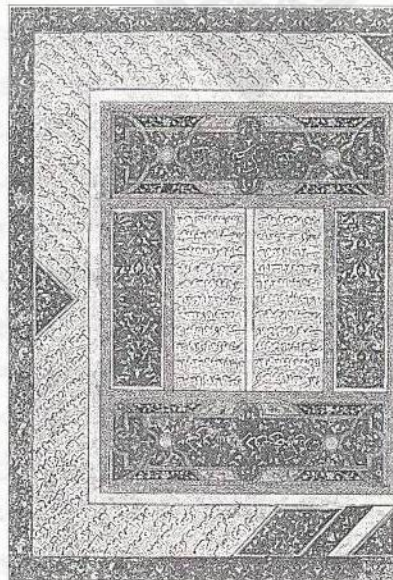
جیحونی افزود: «روش دیگر تصحیح که روش من بوده است، به این ترتیب است که از چهار نسخه یاد شده، در حدود ضبط این نسخه ها بهره برده ام ولی از عوامل دیگری هم برای تصحیح استفاده شد که در این پژوهش از ضبط یک نسخه فرعی که معمولاً از حاشیه چاپ های دکتر «جلال خالقی مطلق» بهره برده ام. «

پژوهشگر برگزیده فرهنگی کشور درباره ابزارهای کار خود علاوه بر چهار نسخه

مصطفی جیحونی که پژوهش وی با عنوان «تصحیح و پژوهشی در شاهنامه» به عنوان پژوهش فرهنگی برگزیده سال در رشته فرهنگی - ادبی برگزیده شد، گفت: «هر ایرانی علاوه بر این که باید برای گسترش کتابخوانی و مطالعه و در نهایت بالا رفتن سطح دانش کوشش کند، یک وظیفه اختصاصی هم در قبال شاهنامه که باعث هویت بخشیدن و خودباوری ایرانیان شده دارند و باید شاهنامه و شاهنامه خوانی را گسترش دهند تا ایران و روح فردوسی از ما راضی شوند. «

وی که در یک گفت وگویی اختصاصی با کتاب هفته سخن می گفت، درباره انجام دادن این پژوهش اظهار داشت: «همان طوری که امروزه شمارگان بالا و نوبت های چاپ یک کتاب، دلیل اهمیت و مخاطبان زیاد آن است، وجود تعداد نسخه های خطی موجود از یک کتاب کهن نیز از دلایل موفقیت آن کتاب به شمار می آید و در ادبیات ما شاهنامه فردوسی بیش از کتاب های دیگر، نسخه های خطی دارد و تاکنون بیش از هزار نسخه خطی شناخته شده از آن در سراسر دنیا وجود دارد. «

پژوهشگر برگزیده فرهنگی کشور افزود: «بنابر این علاوه بر تغییراتی که خود شاعر ممکن است در شاهنامه داده باشد، تغییراتی که نسخه برداران و کاتبان پدید آورده اند و تغییرات خوانندگان که به صورت حاشیه در کتاب یادداشت کرده اند نیز ممکن است به داخل متن تسری پیدا کرده باشد و هر زمانی که کلمه های مهجور و

[مأخذ: کتاب هفته، شماره پیاپی ۳۱۳]

اصلی یاد شده گفت: «ابزار نخست، ترجمه عربی شاهنامه اثر «بنداری اصفهانی» است که ترجمه خلاصه شاهنامه است ولی هر جا که با بیت توافق کامل داشته باشد، می‌توان این کتاب را حجت دانست.»

جیحونی با تأکید بر اینکه برای تصحیح شاهنامه از خود شاهنامه یاری گرفته‌ام گفت: «در شاهنامه بیت‌هایی است که همه نسخه‌های قدیمی تا قرن دهم در یگانگی ضبط آنها اتفاق نظر دارند. تعداد این بیت‌ها در حدود ۹ هزار بیت است که من آنها را از شاهنامه استخراج کردم و به عنوان «زبان معیار» به کار گرفتم و این زبان معیار را تا حد ممکن به بیت‌های دیگر شاهنامه تسری دادم.»

وی تدوین «فرهنگ قافیه» برای هشت هزار بیت نخست شاهنامه را ابزار دوم پژوهش خود ذکر کرد و گفت: «این فرهنگ قافیه راهنمایی است که اگر بعضی ضبطها با این معیار نخواند، ما در دست بودن آن ضبط شک می‌کنیم. مثلاً فردوسی کلمه «جهان» را با «مهان» و «نهان» هم قافیه گرفته و آن را با «میان» هم قافیه نگرفته بلکه «کیان» را با «میان» هم قافیه کرده است.

جیحونی در توضیح شاخص سوم گفت: «ساختار نحوی کلام فردوسی جز در موارد خاص از سلاست برخوردار است، بنابراین اصل «دشوار برتر است» درباره یک مصراع کامل، سازگار نیست ولی درباره واژگان، سازگار هست البته تا حدی که «کهنه‌گرایی» بر کار فائق نشود.»

وی درباره شاخص چهارم پژوهش خود اظهار داشت: «اگر کلمه‌ای باعث روشن نبودن ضبط بیت بوده، آن کلمه را از سراسر شاهنامه استخراج کردم و در حقیقت جاهای تاریک بوسیله نکات روشن، واضح شد و وجه صحیح را از خود شاهنامه تشخیص دادم. یاری دهنده من در این امر، فرهنگ واژگان شاهنامه اثر «فریتزولف» بود. این عمل را تفسیر «بعض به بعض» هم می‌توان نامید و با این کار در نهایت، فرهنگی متشکل از ۲۰ هزار بیت شاهنامه پدید آمد که در آن لغت‌های مورد نیاز به ترتیب حروف الفبا، تصحیح شده است.

جیحونی استفاده از روای داستان شاهنامه را شاخص پنجم خواند و ضمن اشاره به این نکته که تنها شاهنامه کتاب ماست که با اصول داستان‌نویسی اروپایی مطابقت نسبی دارد، گفت: «گاه اگر متوجه شویم که بی‌تی نباشد که به واسطه نبود آن نظم بیان مطالب به هم می‌خورد، این بیت را از نسخه‌های دیگر به متن داخل می‌کنیم و نقص بیان مطالب را برطرف می‌کنیم.»

وی افزود: «گاه متوجه می‌شویم که یک بیت از نظر فهم دشوار بوده ولی بیت بعدی همان مضمون را با بیانی ساده‌تر ارائه می‌کند و این بیانگر آن است که اگر توضیح خود فردوسی نبوده باشد، خواننده یا کاتبی خواسته است آن بیت دشوار را با زبان ساده‌تری بیان کند. از این رو اگر علاوه بر این مطلب، نقص دیگری هم در بیت دوم باشد، مثلاً ضعف قافیه، و این در دو نسخه اصلی نباشد، دلیلی برای حذف کردن آن به دست می‌آید. البته در این خصوص، جابجایی بیت‌ها در دو نسخه هم مطرح است و این می‌تواند عاملی برای شناساندن بیت‌های الحاقی باشد و چنانچه یک عامل مخرب دیگر هم پیدا شد، نظیر قافیه، می‌توان آن بیت را حذف کرد.»

پژوهشگر برگزیده فرهنگی کشور در ادامه این گفتگو افزود: «از مهرماه ۱۳۶۷، در ابتدا روزی ۱۶ ساعت و با بالا رفتن سن و درد مهره‌های گردن روزی ۱۰ الی ۱۲ ساعت روی این پژوهش کار کردم و تا به حال مجموع نوشته‌هایم به بیش از ۱۰ هزار صفحه دست‌نویس رسیده که سه هزار صفحه متن شاهنامه است و هفت هزار صفحه تصحیح شاهنامه.»

جیحونی ادامه داد: «برای آسان خوان کردن متن شاهنامه برای نسل جوان، تمامی کسره‌های اضافه در داخل متن گذاشته شده و برخی کلمه‌ها هم اعراب‌گذاری شد. منتهی این اعراب‌گذاری کمی به روال کهن نزدیک‌تر است که با تلفظ امروزی کمی متفاوت است و ان شاء‌الله در چاپ‌های آینده، اعراب کلمه‌ها حذف می‌شود و فقط کسره‌های اضافی باقی می‌ماند.»

وی در زمینه چگونگی چاپ و انتشار پژوهش خود گفت: «امیدوارم که دوره چهار جلدی این پژوهش در نیمه اول سال ۷۹ وارد بازار نشر شود.»

پژوهشگر برگزیده فرهنگی کشور افزود: «هر ایرانی علاوه بر این که باید برای گسترش کتابخوانی و مطالعه و در نهایت بالا رفتن سطح دانش کوشش کند، یک وظیفه اختصاصی هم در قبال شاهنامه که باعث هویت بخشیدن و خودباوری ایرانیان شده، دارند و باید شاهنامه و شاهنامه‌خوانی را گسترش دهند تا ایران و روح فردوسی از ما راضی شوند.»

جیحونی افزود: «پیشنهاد من برای گسترش شاهنامه در جامعه این است که اهدای شاهنامه به کتابخانه‌های عمومی و مدارس و دانشگاه‌ها را باید به صورت فرهنگ درآوریم و اهداکنندگان را نیز در رسانه‌ها معرفی کنیم.»

وی در خاتمه خاطرنشان ساخت: «سود خالص از فروش این کتاب را صرف شاهنامه پژوهی در کشور خواهیم کرد.»